

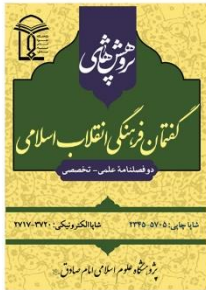
Imam Sadiq Research Institute
for Islamic Sciences

Research Institute Social Studies

P. ISSN: 2345-5705 & E. ISSN: 2717-3720

Website: <http://gotemam.isri.ac.ir>

Volume: 1; Number: 2

Analysis of Speech Acts in the Quranic Citations of the Supreme Leader, Emphasizing Surah Al-Hashr

Ali Zarei*, Reza Mohammadi**

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2025.505074.1038>

Received: 2025/02/06 - Accepted: 2025/03/04

Type of Article: Research

(106-128)

Abstract

This research analyzes the citations of Ayatollah Khamenei, the leader of the Islamic Revolution, to the verses of Surah Al-Hashr in his speeches. The main research question is: how does Ayatollah Khamenei use the verses of Surah Al-Hashr in his political speeches, and what types of speech acts does he extract from these verses?

The research method involves content analysis of Ayatollah Khamenei's speeches, using Speech Act Theory to identify and analyze both direct and indirect speech acts. The selected verses include verses 18 and 19 (about piety and reflection on individual actions), verse 2 (the incident of expelling the Banu Nadir Jews), and verses 23 and 24 (divine characteristics).

The findings indicate that the most frequent direct speech acts in Ayatollah Khamenei's speeches are declarative and exhortative. In the case of indirect speech acts, the highest frequency is observed in exhortative and declarative acts. These results suggest that Ayatollah Khamenei uses these verses for moral guidance and to motivate his audience. Furthermore, the historical and social context of the speeches plays a crucial role in shaping their meaning and impact.

Keywords: Speech Act Theory; John Searle; Supreme Leader; Surah Hashr; Quranic References

*. Faculty of Education, Azad University, Central Tehran Branch, ali.zareei@chmail.ir.

**.. Postdoctoral fellow, History Department, University of Arak, reza.muhammadi90@gmail.com.

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق

پژوهشگاه مطالعات اجتماعی

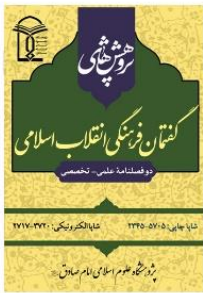
P. ISSN: 2783-1299

E. ISSN: 2794-2534

http://gotolmanian.isri.ac.ir

نشانی پانگاه نشریه

سال اول، شماره دوم

* هیئت علمی گروه معارف دانشگاه آزاد، واحد تهران مرکزی، ali.zareei@chmail.ir
** پساداکترای گروه تاریخ دانشگاه اراک، reza.muhammadi90@gmail.com

تحلیل کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری با تأکید بر سوره حشر

علی زارعی*، رضا محمدی**

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2025.505074.1038>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۴

نوع مقاله: پژوهشی

(۱۰۶-۱۲۸)

چکیده

این پژوهش، به تحلیل استنادات آیت‌الله خامنه‌ای به آیات سوره حشر در سخنان ایشان می‌پردازد. سؤال اصلی پژوهش این است که معظم له چگونه از آیات سوره حشر در سخنرانی‌های سیاسی خود استفاده می‌کند و چه نوع کنش‌های گفتاری را از این آیات استخراج می‌کند. روش تحقیق، تحلیل محتوا است که در آن از نظریه کنش گفتاری برای شناسایی و تحلیل کنش‌های گفتاری مستقیم و غیرمستقیم استفاده شده است. آیات منتخب شامل آیات ۱۸ و ۱۹ (تقوا و تأمل در اعمال فردی)، آیه ۲ (واقعه بیرون راندن یهودیان بنی‌نضیر) و آیات ۲۳ و ۲۴ (ویژگی‌های الهی) هستند. یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین کنش‌های گفتاری مستقیم در سخنان آیت‌الله خامنه‌ای از نوع اظهاری و ترغیبی است. در کنش‌های غیرمستقیم، بیشترین فراوانی به کنش‌های ترغیبی و اعلامی اختصاص دارد. نتایج نشان می‌دهند که ایشان از این آیات برای هدایت اخلاقی و ایجاد انگیزه در مخاطبان خود استفاده می‌کند. همچنین بافت تاریخی و اجتماعی سخنرانی‌ها در شکل‌دهی به معنا و تأثیرگذاری آن‌ها نقش مهمی دارد.

واژگان کلیدی: نظریه کنش گفتاری، جان سرل، مقام معظم رهبری، سوره حشر، استنادات قرآنی.

مقدمه

استفاده از متون دینی در سخنان رهبران مذهبی، به ویژه در جوامع اسلامی، همواره نقش کلیدی در هدایت و شکل دهی به رفتارهای اجتماعی و سیاسی ایفا کرده است. آیت الله خامنه‌ای، رهبر انقلاب اسلامی ایران، به طور مستمر از قرآن کریم برای تبیین اصول اخلاقی، اجتماعی و سیاسی استفاده می‌کند. در این میان، سوره حشر با محتوای غنی خود، به ویژه در زمینه‌های تقوا، عبرت‌گیری از تاریخ و وحدت مسلمانان، از منابع مهم و راهبردی در سخنرانی‌ها و بیانات ایشان به شمار می‌رود. این پژوهش بر آن است تا تحلیل کند که چگونه آیت الله خامنه‌ای از آیات این سوره برای تقویت پیام‌های خود در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی استفاده کرده است و چه کنش‌های گفتاری را در این فرایند به کار می‌گیرد.

پیام اصلی این سوره آن است که اگر کسی با نظام اسلامی درافتد و مسلمین همه امکانات و راه‌های صلح و سازش را با او در میان بگذارد و این اقدام سودی ندهد، موظف است برای حفظ نظام اسلامی تلاش کند؛ آن‌گاه آثار قدرت غیبی ظهور می‌کند، به طوری که نه به فکر مسلمانان پیروز خطور می‌کند که این قدرت نصیب آن‌ها می‌شود و نه به فکر کفار شکست خورده می‌آید که این چنین شکست دامن‌گیرشان شود. این پیام، که به نوعی به تعاملات و تلاش‌های راهبردی در برابر تهدیدات اشاره دارد، در سخنان آیت الله خامنه‌ای نیز مشاهده می‌شود. ایشان به طور مکرر از سوره حشر برای تبیین اصول مقاومت، ایستادگی و وحدت در برابر چالش‌ها و تهدیدات استفاده می‌کند.

این پژوهش به طور ویژه به تحلیل کنش‌های گفتاری آیت الله خامنه‌ای در ارتباط با آیات سوره حشر می‌پردازد. هدف این است که نشان داده شود چگونه ایشان از این آیات برای انتقال پیام‌های اخلاقی و اجتماعی در زمان‌های مختلف استفاده کرده است. آیات سوره حشر در سخنان آیت الله خامنه‌ای نه تنها به عنوان ابزاری برای تبیین مسائل دینی، بلکه به طور راهبردی برای ایجاد انگیزه و تحرک سیاسی نیز به کار گرفته می‌شود؛ خصوصاً اینکه رهبر انقلاب اسلامی با توجه به بافت تاریخی و اجتماعی، آیات سوره حشر را برای تقویت همبستگی اجتماعی و انگیزش مردمی در برابر تهدیدات داخلی و خارجی به کار می‌برد.

در این مقاله، به‌ویژه از نظریه «کنش گفتاری» برای تحلیل این استنادات استفاده می‌شود تا بررسی شود که چگونه آیت الله خامنه‌ای با استفاده از کنش‌های گفتاری مستقیم و غیرمستقیم، مخاطبان خود را به تفکر و عمل ترغیب می‌کند. این تحلیل می‌تواند به درک بهتر نحوه استفاده راهبردی ایشان از منابع دینی برای هدایت جامعه اسلامی و تقویت نظام جمهوری اسلامی ایران کمک کند.

سوره حشر، با تأکید بر وحدت مسلمانان، عبرت‌گیری از تاریخ و مقاومت در برابر دشمنان، پیام‌هایی راهبردی برای مقابله با چالش‌های سیاسی و اجتماعی ارائه می‌دهد. به همین دلیل، پژوهش حاضر قصد دارد تا ابعاد مختلف این سوره و نحوه استفاده آیت الله خامنه‌ای از آن را در راستای تقویت پیام‌های سیاسی، اجتماعی و اخلاقی مورد بررسی قرار دهد. همچنین این تحقیق به چگونگی تحلیل و شناسایی الگوهای خاص در کنش‌های گفتاری آیت الله خامنه‌ای، به‌ویژه در ارتباط با آیات سوره حشر، می‌پردازد تا نشان دهد چگونه این آیات به ابزاری مؤثر در فرایند هدایت و شکل‌دهی به نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی و سیاسی تبدیل می‌شوند.

این پژوهش می‌تواند برای درک بهتر فرایندهای ارتباطی و سیاسی در جمهوری اسلامی ایران و همچنین بررسی الگوهای تأثیرگذاری دین بر سیاست در جوامع اسلامی دیگر مفید واقع شود.

۱. پیشینه پژوهش

در خصوص پیشینه پژوهش، باید گفت که به دلیل نو بودن موضوع، تا آنجاکه مؤلفان اطلاع دارند، هنوز کار پژوهشی صورت نگرفته است؛ اما برخی از مقالات، بی‌ارتباط با موضوع پژوهش نیستند.

مقاله «کنش گفتاری سرل در گستره کاربردشناسی زبان» (مطالعه موردی سوره یس) از عزت ملاابراهیمی و ابوالفضل سپهر، نشان می‌دهد که پیام اصلی سوره در قالب کنش اظهاری، نظام ارزشی جدیدی را تبیین می‌کند. در این میان، کنش تعهدی در قالب سوگندهایی که از موارد کاملاً مشهود و محسوس به سوی امور غیبی و غیر محسوس حرکت

می‌کند، اطمینان بخشی و بیان اهمیت موضوع را برای خوانشگران فراهم می‌سازد. تحلیل متن شناسی سوره زمر بر مبنای نظریه کنش گفتار سرل، توسط مرضیه شمس‌الدینی گورزانگی، مهرناز گلی و غلامرضا رضوی دوست، گفتمان سوره زمر عبارت‌اند از: «اظهاری»، «ترغیبی»، «عاطفی» و «اعلامی». براساس تحلیل انجام‌گرفته، بسامد کنش اظهاری در سوره زمر بیش از سایر کنش‌ها است که نشانگر پیامدهای تفسیری مهمی، از جمله بیان اخبار و معارف الهی و اسلامی، است و در سوره‌های مکی، نظیر سوره زمر، حجمی افزون‌تر از دیگر آیات را به خود اختصاص می‌دهد.

تحلیل سوره‌مرسلات بر پایه نظریه کنش گفتاری از حسین مطوری نشان می‌دهد که پرکاربردترین نوع کنش در این سوره مبارکه، کنش تعهدی از نوع قسم، تهدید و وعده است. کنش‌های اظهاری و ترغیبی به ترتیب بسامد وقوع کمتری داشته‌اند. شش آیه استفهامی نیز در این سوره به کار رفته‌اند که طبق الگوی بدرالدین زرکشی تحلیل شده‌اند. همچنین موقعیت زمانی و مکانی این سوره و ماهیت مضمون و موضوع آن، یعنی روز قیامت، باعث شده است که کنش تعهدی، به‌ویژه تهدید، در آن بیشتر به کار رود. کاربرد کنش‌های گفتاری و تلیق و چینش آن‌ها در کنار یکدیگر در آیات این سوره، بیانگر دقت و ظرافت حکیمانه کلام و حیانی در به‌کارگیری آن‌ها به زیباترین و شیواترین روش برای تبیین روز قیامت است.

تحلیل متن سوره مریم براساس نظریه کنش گفتاری با تأکید بر الگوی جان سرل از صحبت‌الله حسنونند نشان می‌دهد که از میان کنش‌های پنج‌گانه سرل، کنش‌های اظهاری، ترغیبی و سپس عاطفی، بیشترین بسامد را در این سوره دارند. کنش اظهاری غالباً به منظور بازخوانی سرگذشت اقوامی است که به دلیل غفلت و سرپیچی از پیشوایان دینی، دچار گمراهی و درنهایت هلاکت شده‌اند. کنش ترغیبی ضمن آگاه‌سازی مخاطبان از سرنوشت پیشینیان، آنان را به پیمودن مسیر سعادت و رستگاری تشویق می‌کند و کنش عاطفی نیز برای بیان حالات و شرایط روحی و عاطفی شخصیت‌های مذکور در سوره مریم است. غالب این کنش‌ها به صورت غیرمستقیم هستند و توان تعبیری و عمق معانی آیات به‌گونه‌ای است که در بسیاری از موارد، بیش از یک کنش گفتاری در این آیات وجود دارد.

۲. روش پژوهش

روش پژوهش در این مقاله به صورت ترکیبی است. رویکرد ترکیبی یا پژوهش‌های چندوجهی/چندروشی، کمی و کیفی، آمیخته و به هم تنیده، نوعی از پژوهش است که در آن محقق یا محققان با به کارگیری مجموعه‌ای از روش‌های کمی و کیفی، که اساس آن‌ها پارادایم‌های گوناگون است، بررسی موقعیت نامعین را میسر می‌کنند و فرایند آن را تسهیل می‌کنند (بازرگان، ۱۳۹۵: ۱۵۶). به عبارت دیگر، این نوع تحقیق که از نظر فلسفی مبتنی بر رویکرد پراگماتیسم است، با تأکید بر همگرایی پارادایمی، درصدد ترکیب هر دو رهیافت کمی و کیفی در یک مطالعه واحد، به طور هم‌زمان، متوالی یا تغییرپذیر (محمدپور و دیگران، ۱۳۸۹: ۷۷) و تحلیل داده‌ها به دو صورت عددی و کلامی و تأکید بر استدلال قیاسی و استقرایی است (حکیم زاده، عبدالملکی، ۱۳۹۰: ۲۸). در این رویکرد که به سرعت در حال تسری است، سؤالی که در تحقیق پرسیده می‌شود، مهم‌تر از روش تحقیق است (حسینی، ۱۳۸۹: ۱۵۱). از این رو، به عنوان یک روش، بر جمع‌آوری، تحلیل و تلفیق داده‌های کمی و کیفی در یک مطالعه منفرد، یا یک سری از مطالعات تمرکز می‌یابد (کرسول، کلارک، ۱۳۹۴: ۵-۶). در نهایت، رویکرد ترکیبی به درک گسترده‌ای از مسائل پژوهشی منجر می‌گردد (کرسول، ۱۳۹۵: ۳۴۶).

۱. دلالت پژوهی: این روش به مطالعه نشانه‌ها و علائم و معانی آن‌ها در ارتباطات می‌پردازد و تحلیل نمادها و علائم و نقش آن‌ها در ایجاد معانی مختلف در بافت‌های گوناگون را ممکن می‌سازد.

۲. تحلیل مضمون: این روش به شناسایی و تحلیل مضامین و موضوعات اصلی در یک متن می‌پردازد. تحلیل مضمون نیز به تفکیک و شناسایی الگوها و موضوعات مشترک در داده‌های کیفی کمک کرده و مفاهیم و موضوعات مرکزی را استخراج می‌کند.

۳. هرمنوتیک: این روش به مطالعه تفسیر و فهم متون می‌پردازد و به تحلیل و تفسیر معانی عمیق و نهفته در متون و بازنگری در تفسیرهای مختلف از یک متن کمک می‌کند. هرمنوتیک معمولاً در تفسیر متون دینی، فلسفی و ادبی به کار می‌رود.

۴. نوآوری روش کنش گفتاری: این روش به تحلیل کنش‌های زبانی و ارتباطی می‌پردازد و تحلیل‌گر در آن به نحوه استفاده از زبان در انجام کنش‌ها و تأثیر آن بر مخاطبان توجه می‌کند. نوآوری روش کنش گفتاری، شامل تحلیل‌های دقیق‌تر و جامع‌تر از انواع کنش‌های زبانی و بررسی‌های تجربی بیشتر است.

با این اوصاف، در این نوشتار بر آن شدیم تا کاربرد و بررسی روش ترکیبی را با تأکید بر استنادات قرآنی رهبر انقلاب اسلامی، به ویژه سوره حشر، مورد مطالعه قرار دهیم. بنابراین، ضرورت دارد که ابتدا داده‌های کیفی (یا همان استنادات قرآنی و بافت تاریخی آن) را مورد مطالعه قرار دهیم و سپس به داده‌های کمی (یا فراوانی کنش‌های گفتاری و تعداد هر کنش) اشاره کنیم. در نهایت نیز به تحلیل داده‌های ترکیبی خواهیم پرداخت.

۵. نظریه کنش گفتاری: این نظریه از مهم‌ترین نظریه‌های زبان‌شناسی است که توسط جان آستین (John Austin) به وجود آمده و از سوی جان سرل (John Searle) بسط داده شده است. نظریه کنش گفتاری، به بررسی روابط بین زبان و اعمال اجتماعی می‌پردازد و بر این نکته تأکید دارد که گفتارها و عملکردهای زبانی، بیش از یک مجموعه از نمادها و ساختارها هستند؛ بلکه از اهمیت اجتماعی و فرهنگی برخوردارند.

نظریه کنش گفتاری بر این اصل تأکید دارد که زبان و گفتار، وسیله‌ای برای انجام عملکردهای اجتماعی و تعاملی هستند. این نظریه بر این ایده متمرکز است که زبان و گفتار، نه تنها برای انتقال اطلاعات و مفاهیم، بلکه برای انجام اعمال و ایجاد ارتباطات اجتماعی نیز استفاده می‌شوند. به عبارت دیگر، گفتار و زبان از نظر نظریه کنش گفتاری، ابزارهایی برای انجام عملکردهای اجتماعی و فرهنگی در نظر گرفته می‌شوند (Green, 2020).

یکی از مفاهیم اساسی این نظریه، مفهوم «عمل گفتاری» است. به طور کلی، عمل گفتاری به تمامی اعمال و فعالیت‌هایی اشاره دارد که از طریق زبان و گفتار انجام می‌شوند. این اعمال می‌توانند شامل اظهار نظر، پرسش و پاسخ، توصیف، دعوت، تهدید، تعهد، تبرئه و... باشند. در واقع، هر بیانی که انجام شود و اثر متقابلی بر فرد یا افراد دیگر داشته باشد، می‌تواند به مثابه یک عمل گفتاری در نظریه کنش گفتاری در نظر گرفته شود (Fotion, 2014, P 61,62).

در نظریه کنش گفتار، واحد زبانی اصلی، کنش گفتار است که به شکل پاره‌ای از گفتار یا نوشتار، از سوی یک فرد خاص برای یک فرد دیگر در یک محیط خاص ایجاد می‌شود. هر کنش گفتار از سه جزء تشکیل شده است: شیوه سخن‌گویی، پیام کلامی و پس‌بیانی. شیوه سخن‌گویی به ویژگی‌های صوتی و معنایی جمله و پیام کلامی به اهداف و مقاصد ارتباطی گوینده اشاره دارد و پس‌بیانی تأثیر بر مخاطب را توصیف می‌کند (Green, 2020).

جان آر. سرل از مهم‌ترین نظریه‌پردازان نظریه کنش گفتاری، برای کنش‌های گفتاری پنج گونه اساسی را نام می‌برد (dirven, R. & Verspoor, 2004, p152) و تمایزاتی را برای آن‌ها بیان می‌کند:

۱. کنش اظهاری (**assertive**): در این کنش گفتارها، گوینده عقیده خود را درباره صحت و سقم مطلبی اظهار می‌دارد.

۲. کنش تحریکی یا ترغیبی (**directives**): هدف از کنش گفتاری ترغیبی، ترغیب مخاطب برای انجام کاری و قرار دادن وی در حالت تکلیف و اجبار برای انجام عملی است.

۳. کنش التزامی یا تعهدی (**commissives**): هدف و نکته اصلی در این کنش گفتار آن است که گوینده با اظهار جمله، خود را - با درجات متفاوت - برای انجام دادن عملی در آینده متعهد می‌کند.

۴. کنش ابرازی یا عاطفی (**expressives**): کنش‌هایی هستند که در آن‌ها حالت روحی و روانی و احساسات گوینده بیان می‌شود. گوینده احساس خود را از طریق قدردانی کردن، تشکر کردن، عذرخواهی کردن، تبریک گفتن، ناسزا گفتن و مانند آن بیان می‌دارد.

۵. کنش اعلامی یا اعلانی (**declarations**): کنش گفتار اعلامی، اعلام شرایط تازه برای مخاطب است. گوینده با اعلام‌های خود، تغییرات جدید را ایجاد می‌کند. این کنش بر انطباق زبان و جهان خارج استوار است و زمانی اتفاق می‌افتد که گوینده قدرت و صلاحیت بیان اتفاقات جدید را داشته باشد (عابدینی، ۱۳۹۸: ۵۲-۵۳).

این پنج کنش گفتاری، ابزارهای زبانی خاصی هستند که به وضوح کنش گفتار موردنظر را نشان می‌دهند؛ فعل‌هایی مانند «تبریک گفتن»، «اصرار کردن»، «هشدار دادن» یا

«خواستن»، می‌توانند نشان دهند که کدام کنش گفتار استفاده می‌شود. ادبیاتی مثل «من قول می‌دهم» یا «من تو را می‌بخشم»، بار منظوری را که توسط گوینده انجام می‌شود، نشان می‌دهند. این ابزارهای زبانی به منزله «گفته‌های کنشی» شناخته می‌شوند؛ زیرا در صورت اول شخص مفرد، اظهاری، فعل حال و اخباری، فعال هستند. اغلب، قید «بدین وسیله» می‌تواند به آن‌ها اضافه شود. به علاوه، بار منظوری به ابزارهای دیگری اشاره دارد که نیز می‌توانند استفاده شوند. برای مثال، اداتی مانند «لطفاً» می‌تواند برای تقویت یک درخواست این کنش را بهتر انجام دهد، مانند سه نوع جمله اصلی که خبری، استفهامی و امری هستند (Yule, 1996, P54).

کنش‌های گفتاری که شبیه به جملات هستند، ممکن است مانند یک درخواست عمل کنند و کنش‌های گفتاری که شبیه به اعلان‌ها هستند، ممکن است کارکردی همچون یک هشدار یا تهدید داشته باشند. سرل در کنار کنش‌های مستقیم، به کنش‌های گفتاری غیرمستقیم نیز اشاره می‌کند (Searle, 1966, p30). در کنش‌های گفتاری غیرمستقیم، گویندگان کنش گفتار (کنش اولیه) را از طریق کنش گفتار دیگر (کنش ثانویه) اعمال می‌کنند. هر دو کنش گفتار باید ارزیابی شوند و تنها زمانی می‌توان آن‌ها را فهمید که به صورت دو جمله متقابل که یکی به دیگری وابسته است، در نظر گرفته شوند. بار دیگر، این کنش‌های گفتار غیرمستقیم ممکن است بسیار قراردادی و وابسته به اصول مشارکت زبانی باشند و نقش حیاتی در ارزیابی ادب زبانی ایفا کنند. برای نمونه، یک درخواست ساده مانند «می‌شود لطفاً نمک را به من بدهید؟» خواهد بود. این درخواست، بیشتر شنونده را وامی‌دارد تا نمک را به گوینده بدهد، تا اینکه در پاسخ بگوید «بله» (ر.ک: نورگوا، ۱۳۹۴).

۳. ارتباط بین مبحث الفاظ و کنش گفتاری

۱. تحلیل دلالت‌های الفاظ: در هر دو مبحث الفاظ و کنش گفتاری، به تحلیل دقیق معانی و دلالت‌های الفاظ پرداخته می‌شود. در علم اصول فقه، این تحلیل به استخراج احکام شرعی کمک می‌کند، درحالی‌که در نظریه کنش گفتاری، به فهم کنش‌های زبانی و ارتباطات انسانی یاری می‌رساند.

۲. کاربرد و هدف: مبحث الفاظ در علم اصول فقه، برای استخراج احکام شرعی از نصوص دینی به کار می‌رود، درحالی‌که نظریه کنش گفتاری به منظور فهم عملکرد زبان در زندگی روزمره و ارتباطات انسانی توسعه یافته است.

۳. تأثیر و تأثر: فهم دقیق معانی و دلالت‌های الفاظ در هر دو مبحث می‌تواند به بهبود ارتباطات و کاهش سوءتفاهم‌ها کمک کند. برای نمونه، در علم اصول فقه، شناخت دقیق معانی الفاظ می‌تواند از اختلافات فقهی جلوگیری کند و در نظریه کنش گفتاری، بهبود ارتباطات انسانی را به همراه داشته باشد.

بنابراین، می‌توان گفت که هر دو مبحث به تحلیل و فهم عمیق‌تر زبان و واژگان پرداخته‌اند و از این طریق به بهبود ارتباطات و استخراج معانی دقیق‌تر کمک می‌کنند.

۳-۱. تفاوت‌ها و شباهت‌های کنش گفتاری و مکتب تفسیری مقام معظم رهبری

شباهت‌ها:

۱. توجه به نیت و هدف: هر دو روش به نیت و هدف گوینده یا مفسر توجه می‌کنند. در کنش گفتاری، نیت گوینده در انجام یک کنش مهم است و در مکتب تفسیری، هدف و نیت مفسر در تفسیر یک متن یا واقعه اهمیت دارد.

۲. اهمیت زمینه و بافت: هر دو روش بر اهمیت زمینه و بافت اجتماعی و فرهنگی تأکید دارند. در کنش گفتاری، بافت اجتماعی بر معنای کنش تأثیر می‌گذارد و در مکتب تفسیری، بافت تاریخی و فرهنگی در تفسیر معانی مؤثر است.

تفاوت‌ها:

۱. تمرکز موضوعی: کنش گفتاری به تحلیل و تفسیر کنش‌های زبانی و گفتاری می‌پردازد، درحالی‌که مکتب تفسیری مقام معظم رهبری بیشتر به تفسیر معانی متون و وقایع تاریخی و مذهبی متمرکز است.

۲. رویکرد علمی: کنش گفتاری به طور عمده از رویکردهای زبان‌شناسی و فلسفی بهره می‌برد، درحالی‌که مکتب تفسیری از رویکردهای تاریخی، دینی و اجتماعی نیز استفاده می‌کند.

۲-۳. بافت استنادات رهبر انقلاب به سوره حشر

از مهم‌ترین استنادات رهبر انقلاب به آیات ۱۸ و ۱۹ سوره حشر است:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ* وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ»؛ و همچون کسانی نباشید که خدا را فراموش کردند و خدا نیز آن‌ها را به «خودفراموشی» گرفتار کرد، آنان فاسقان‌اند.

آیه ۱۸ سوره حشر، روی سخن را به مؤمنان کرده، برای نتیجه‌گیری از ماجرای شوم و دردناک بنی‌نضیر و منافقان و شیطان، می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از [مخالفت با] خدا بپرهیزید و هرکس باید بنگرد تا برای فردایش چه چیز از پیش فرستاده است.

آیه ۱۹ این سوره نیز چهار بار در سخنان رهبری تکرار شده است: ۱۴۰۲/۱۱/۲۹ در دیدار با مردم آذربایجان شرقی، ۱۴۰۲/۹/۱۵ در دیدار با اعضای ستاد کنگره بزرگداشت شهدای استان آذربایجان شرقی، ۱۳۸۳/۹/۳۰ در دیدار با کارگزاران حج و ۱۳۸۰/۹/۲۱ در دیدار با کارگزاران نظام. کنش‌های گفتاری مستقیم این آیه، از نوع ترغیبی و کنش‌های گفتاری غیرمستقیم آن، اعلامی است.

از ابن عباس نقل است که منظور از این آیه، بنی‌قریظه، بنی‌نضیر و بنی‌قینقاع هستند (تفسیر اهل بیت علیهم‌السلام ج ۱۶: ۱۶۲؛ بحرالعرفان، ج ۱۵: ۳۶۳). از موضوعاتی که در سوره حشر مطرح شده، یهودیان بنی‌نضیر و شکست آنان در برابر مسلمانان و تبعیدشان است. آیه دیگری که سه بار در استنادات رهبر معظم انقلاب تکرار شده، آیه ۲ سوره مبارکه حشر است:

«هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَدَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ»؛ اوست خدایی که کافران اهل کتاب را (یعنی یهود بنی‌نضیر را که به مکر، قصد قتل پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم کردند) برای اولین بار، همگی را از

دیارشان بیرون کرد. هرگز شما مسلمانان گمان نمی‌کردید که آن‌ها از دیار خود بیرون روند و آن‌ها هم حصارهای محکم خود را نگهبان خود از [قهر و انتقام] خدا می‌پنداشتند تا آنکه [عذاب] خدا از آنجا که گمان نمی‌بردند، بر آنان فرود آمد و در دلشان [از سپاه اسلام] ترس افکند تا به دست خود و به دست مؤمنان خانه‌هایشان را ویران کردند. پس ای هوشیاران عالم! پند و عبرت بگیرید.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای هر سه استناد را در دیدار با فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی داشتند: بیانات در دیدار با فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش در ۱۹/۱۱/۱۳۹۵، بیانات در دیدار با فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش در ۱۹/۱۱/۱۳۹۸ و بیانات در دیدار با فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش در ۱۹/۱۱/۱۴۰۰.

کنش‌های گفتاری مستقیم این آیه، از نوع اظهاری و کنش‌های غیرمستقیم آن، از نوع ترغیبی است. چنان‌که بیان شد، سوره حشر درباره قوم بنی‌نضیر نازل شده است. قبایل بنی‌نضیر و بنی‌قریظه از دو سبط بنی‌اسرائیل بوده و هر دو طایفه از یهودیانی بودند که بت‌پرستی می‌کردند و در اطراف مدینه، در یکی از روستاهای آن، به نام «زهره» جای داشتند و قلعه‌ها و حصارهای محکمی در اطراف خویش احداث کرده بودند. فاصله بین مدینه و جایگاه آن‌ها، یک میل بود و رئیس آنان «کعب بن اشرف» نام داشت. آنان در عداوت با رسول خدا صلی الله علیه و آله، با کفار عرب هم‌دست و هم‌داستان شده بودند و منافقین مدینه نیز از آن‌ها پشتیبانی می‌کردند و به جنگ با مسلمین و پیامبر اسلام تشویق می‌کردند. وقتی که رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه مهاجرت فرمود، بنی‌نضیر با وی به مصالحه پرداختند و عهد و پیمان بستند که با مسلمین به جنگ و قتال نپردازند. پیامبر چنین عهدی را از آن‌ها پذیرفت و در همان اوقات، جنگ بدر پیش آمد و مسلمانان در آن جنگ پیروز شدند. یهودیان گفتند: «قسم به خدا، محمد همان پیامبری است که ما در تورات خوانده بودیم.» بعد از چندی جنگ احد پیش آمد. در این جنگ که موقتاً سپاه اسلام شکست خوردند و یهودیان درباره رسالت رسول اکرم صلی الله علیه و آله به شک و تردید افتادند. در همین زمان، نامه کفار قریش به آن‌ها رسید که آنان را مسخره و سرزنش کرده بودند که چرا با محمد صلی الله علیه و آله سازش کرده و با وی پیمان عدم تعرض و

متارکه جنگ بسته‌اند. نیز تهدیدشان کردند که اگر از عهد و پیمانی که با محمد بسته‌اند، برنگردند، آنان مجبور خواهند بود با ایشان بجنگند. پس از رسیدن نامه، کعب بن اشرف، رئیس قبیله بنی نضیر، با چهل سوار به مکه آمد و در مسجدالحرام، کنار کعبه، با کفار قریش علیه رسول خدا ﷺ عهد و پیمان بست. بعد از این عهدنامه، کعب به مدینه برگشت. جبرئیل، رسول خدا ﷺ را از پیمان کعب با کفار قریش آگاه ساخت. پیامبر فرمان قتل کعب بن اشرف را، به دلیل نقض عهد با مسلمین و رسول خدا ﷺ، صادر فرمود و محمد بن مسلمه را مأمور اجرای این فرمان کرد. محمد بن مسلمه - که برادر رضاعی کعب بن اشرف بود - به دستور پیامبر ﷺ، او را به قتل رساند. پس از کشته شدن کعب، لشکر اسلام به سوی قلعه‌های بنی نضیر رهسپار شد. یهودیان چون از تصمیم پیامبر ﷺ آگاهی یافتند، مرعوب شدند و ترس و وحشت سرپای آن‌ها را فراگرفت. از این رو، برای رسول خدا ﷺ پیام فرستادند که ما هنوز از سوگ و عزای کعب بن اشرف خارج نشده‌ایم و از ایشان امان خواستند. پیامبر فرمود باید از مدینه خارج شوند، اما آن‌ها در جواب گفتند که مرگ بر ما آسان‌تر است تا اینکه از دیار خویش بیرون رفته و خارج شویم. پس در حصار و قلعه خود رفته و آماده جنگ شدند. در این هنگام، عبدالله بن ابی بن سلول، رئیس منافقان، در نهران برای یهودیان بنی نضیر پیام فرستاد و آن‌ها را از حمایت خویش باخبر ساخت. یهودیان برای پیامبر پیام فرستادند که خود ایشان به همراه دو نفر، برای بستن عهد و پیمان جدید بیایند، تا با سه نفر از خودشان در جایگاهی، پیمان ببندند. منظورشان از این پیشنهاد، به کار بردن مکر و حيله و کشتن رسول خدا ﷺ بود و سه نفر یهودی اعزامی از طرف یهودیان بنی نضیر، پنهانی همراه خود خنجر آورده بودند. در این میان، زنی یهودی که برادری مسلمان داشت، رسول خدا ﷺ را از مکر و حيله یهودیان اعزامی باخبر می‌سازد. پیامبر که آماده حرکت بود، وقتی که از این خبر مطلع گردید، از رفتن منصرف شد و دستور فرمود که محاصره قلعه و حصار یهودیان را تنگ‌تر کنند و از سویی، منافقین که وعده نصرت پنهانی به یهودیان داده بودند، به یاری آنان برخاستند. از این رو، در دل یهودیان ترس و وحشت غلبه کرد؛ چنان‌که در آیه می‌فرماید: «وَقَدْ فِی قُلُوبِهِمُ الرُّعْبُ». بنی نضیر، وقتی که به گرفتاری خویش و نفاق منافقین پی بردند، به ناچار

تقاضای عفو و صلح از رسول خدا صلی الله علیه و آله کردند. پیامبر فرمود که باید این طایفه از مدینه و اطراف آن بیرون رفته و به سوی ازراعات و اریحای شام بروند و این آیه نازل گردید.

از آیات مهم دیگری که رهبری به آن استناد داشتند، آیه ۹ سوره مبارکه حشر است:

«وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يَحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْحَ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»؛ و [نیز] کسانی که قبل از [مهاجران] در [مدینه] جای گرفته و ایمان آورده‌اند؛ هرکس را که به سوی آنان کوچ کرده، دوست دارند و به آنچه به ایشان داده شده، در دل هایشان حسدی نمی‌یابند؛ هرچند خودشان احتیاجی [مبرم] داشته باشند، آن‌ها را بر خودشان مقدم می‌دارند و هرکس که از خست نفس خود مصون ماند، ایشان رستگاران‌اند.

کنش‌های گفتاری این آیه، اظهاری و ترغیبی است و بافت تاریخی آن، به نقل از شیخ طوسی، درباره انصار نازل گردیده است؛ زیرا آن‌ها وارد مدینه شده بودند. آیت الله خامنه‌ای نیز به فراخور زمان، دو بار به این آیه استناد داشته‌اند: یک بار در ۲/ ۸/ ۱۴۰۰ بیانات در دیدار با میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی و جمعی از مسئولان نظام و برای بار دوم، در ۲۷/ ۱۱/ ۱۳۹۳ بیانات در دیدار با اعضای ستادهای «کنگره شهدای امور تربیتی»، «کنگره شهدای دانشجو» و «کنگره شهدای هنرمند».

از آیات دیگر مورد استناد رهبر انقلاب سوره مبارکه حشر، آیه ۷ است:

«مَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ»؛ آنچه خدا از [دارایی] ساکنان آن قریه‌ها عاید پیامبرش گرداند، از آن خدا و از آن پیامبر [او] و متعلق به خویشاوندان نزدیک [او] و یتیمان و بینوایان و درراه‌ماندگان است؛ تا میان توانگران شما دست‌به‌دست نگردد؛ و آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را بازداشت، بازایستید و از خدا پروا کنید که خدا سخت‌کیفر است.

این آیه جزء آیات حکمی و کنش‌های گفتاری از گونه ترغیبی اعلامی است. در این آیه،

مصرف «فیء» را به وضوح بیان می‌کند و به صورت یک قاعده کلی می‌فرماید: «آنچه را خداوند از اهل این آبادی‌ها به رسولش بازگرداند، از آن خدا و رسول و خویشاوندان او و یتیمان و مستمندان و درراه‌ماندگان است. این مصارف شش‌گانه، ذکر اولویت‌هایی است که پیامبر ﷺ در مورد اموالی که در اختیار دارد، باید رعایت کند و به تعبیر دیگر، پیغمبر اکرم ﷺ این همه ثروت را برای شخص خودش نمی‌خواهد؛ بلکه به عنوان رهبر و رئیس حکومت اسلامی، در هر موردی لازم است مصرف می‌کند (برگزیده تفسیر نمونه، ج ۵: ۱۴۱).»

از آیات مهم مورداستناد رهبر معظم انقلاب اسلامی، اشاره به آیات ۲۳ و ۲۴ سوره حشر است:

«هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ * هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ»؛ اوست خدایی که جز او معبودی نیست؛ همان فرمانروای پاک، سلامت [بخش و] مؤمن [به حقیقت حقه خود که] نگهبان، عزیز، جبار [و] متکبر [است]. پاک است خدا از آنچه [با او] شریک می‌گردانند. اوست خدای خالق نوساز صورتگر [که] بهترین نام‌ها [و صفات] از آن اوست. آنچه در آسمان‌ها و زمین است، [جمله] تسبیح او می‌گویند و او عزیز حکیم است.

در این آیات، علاوه بر تأکید به مسئله توحید، به چهارده وصف از اوصاف خداوند اشاره شده است. بنابراین، کنش‌های گفتاری این آیه اظهاری-ترغیبی است و رهبر انقلاب در ۱۰/۱۳۸۹/۹ در نخستین نشست اندیشه‌های استراتژیک و در ۱۲/۹/۱۳۷۹ در دیدار با کارگزاران نظام، به این آیات استناد داشتند.

۳-۳. کنش‌های گفتاری

استخراج مفاهیم و کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی رهبر انقلاب به آیات سوره حشر، براساس پاره‌گفتار است. این پاره‌گفتارها قطعه‌ای کوچک یا بزرگ از زبان است که معنای آن، حاصل تعامل زبان و بافت تولید آن است که می‌تواند یک کلمه باشد یا یک آیه یا پاراگراف یا چند صفحه متن. همین برداشت تعاملی است که در فضای مجازی، عامل تولید

هشتگ‌ها است. به عبارت دیگر، پاره‌گفتار قطعه‌ای کوتاه یا بلند از زبان است که معنای آن، حاصل تعامل زبان و بافت تولید آن است. این دیدگاه، انعطاف پژوهشگر را در تحلیل فرایند ارتباطی در متن افزایش می‌دهد؛ چراکه از منظر کنش‌های گفتار می‌تواند یک کلمه، یک گفتمان کامل یا اثر ادبی باشد؛ اما اصول تحلیل یک پاره‌گفتار تک جمله‌ای و یک قطعه طولانی یکسان است. بنابراین، می‌توان بخشی از یک متن را انتخاب و تحلیل کرد. در ادامه، کنش‌های گفتاری مستقیم و غیرمستقیم متن نامه در یک جدول، نشان داده شده است.

کنش‌های گفتاری غیرمستقیم	کنش‌های گفتاری مستقیم	بافت	کنش‌های گفتاری
اعلامی	ترغیبی- ترغیبی	۲۹ / ۱۱ / ۱۴۰۲ - بیانات در دیدار با مردم آذربایجان شرقی ۱۵ / ۹ / ۱۴۰۲ - بیانات در دیدار با اعضای ستاد کنگره بزرگداشت شهدای استان آذربایجان شرقی ۳۰ / ۹ / ۱۳۸۳ - بیانات در دیدار با کارگزاران حج ۲۱ / ۹ / ۱۳۸۰ - بیانات در دیدار با کارگزاران نظام ۸ / ۳ / ۱۳۸۴ - بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس ۴ / ۶ / ۱۳۸۱ - بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت	سوره مبارکه حشر، آیات ۱۸ و ۱۹: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ* وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ
ترغیبی	اظهاری	۱۹ / ۱۱ / ۱۴۰۰ - بیانات در دیدار با فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش ۱۹ / ۱۱ / ۱۳۹۸ - بیانات در دیدار با فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش ۱۹ / ۱۱ / ۱۳۹۵ - بیانات در دیدار با فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش	سوره مبارکه حشر، آیه ۲: هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُوا أَنَّهُمْ مَا بَعَثْتُمْهُمْ خُصُوفَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَآتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَدَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ
ترغیبی	اظهاری	۲ / ۸ / ۱۴۰۰ - بیانات در دیدار با میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی و جمعی از مسئولان نظام	سوره مبارکه حشر، آیه ۹: وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يَجِبُونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي

		۲۷ / ۱۱ / ۱۳۹۳ - بیانات در دیدار با اعضای ستادهای کنگره شهدای امور تربیتی، کنگره شهدای دانشجوی و کنگره شهدای هنرمند	صَدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يوقِ شَحْحَ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
اعلامی	ترغیبی	۱۰ / ۹ / ۱۳۸۹ - بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های استراتژیک ۲ / ۸ / ۱۴۰۰ - بیانات در دیدار با میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی و جمعی از مسئولان نظام	سوره مبارکه حشر، آیه ۷: مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ كِي لَا يَكُونَ دَوْلَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ
ترغیبی	اظهاری	۱۰ / ۹ / ۱۳۸۹ - بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های استراتژیک ۱۲ / ۹ / ۱۳۷۹ - بیانات در دیدار با کارگزاران نظام	سوره مبارکه حشر، آیات ۲۳ و ۲۴: هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهِمِّنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ * هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

جدول شماره ۱: کنش گفتاری مستقیم و غیرمستقیم

با توجه به جدول شماره یک، بیشترین کنش گفتاری مستقیم، مربوط به کنش‌های اظهاری و ترغیبی است که هر یک ۵۰ درصد از کنش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. از کنش‌های تعهدی و عاطفی و اعلامی، موردی یافت نشد. بیشترین کنش گفتاری غیرمستقیم، مربوط به کنش ترغیبی و اعلامی بود.

جدول شماره ۲: فراوانی انواع کنش گفتارها

ردیف	اظهاری (assertive)	تحریکی یا ترغیبی (directives)	التزامی یا تعهدی (commissives)	ابرازی یا عاطفی (expressives)	اعلامی یا اعلانی (declarations)	جمع کل
تعداد	۳	۳	۰	۰	۰	۶
درصد	۵۰	۵۰	۰	۰	۰	۱۰۰

نمودار فراوانی انواع کنش گفتارها در استنادات قرآنی

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تحلیل استنادات قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای، به ویژه آیات سوره حشر، در سخنرانی‌های ایشان، به کارگیری رویکرد ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی را بررسی کرده است. با توجه به ماهیت داده‌ها و تحلیل‌هایی که در این مقاله ارائه شد، می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از روش ترکیبی، به ویژه در ارتباط با تحلیل‌های کنش گفتاری، به طور مؤثری به درک و تحلیل پیچیدگی‌های معنایی و راهبردی سخنرانی‌های آیت‌الله خامنه‌ای کمک کرده است.

۱. استفاده از روش ترکیبی در تحلیل استنادات قرآنی

این پژوهش نشان داد که ترکیب روش‌های کیفی و کمی در مطالعه استنادات قرآنی، به ویژه در بررسی سخنرانی‌های آیت‌الله خامنه‌ای، رویکردی مؤثر و کارآمد است. داده‌های کیفی که به تحلیل استنادات قرآنی و بافت تاریخی آن‌ها پرداخته‌اند، امکان واکاوی دقیق‌تر و جامع‌تری از پیام‌های دینی و اجتماعی که در پس این استنادات نهفته، فراهم آورده است. از سوی دیگر، تحلیل‌های کمی که به فراوانی و الگوهای استفاده از آیات در سخنرانی‌ها می‌پردازند، به ما کمک کرده‌اند تا درک بهتری از نحوه کاربرد آیات در تنظیم و شکل‌دهی پیام‌های اجتماعی و سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای پیدا کنیم. به طور خاص، ترکیب این دو رویکرد به تحلیل عمیق‌تری از فرایند استناد و اهداف گوینده انجامیده است.

۲. نظریه کنش گفتاری و تأثیر آن بر تحلیل سخنرانی‌ها

نظریه کنش گفتاری که به‌طور عمده در این مقاله به کار رفته است، روشی جامع برای تحلیل اهداف و راهبردهای ارتباطی گوینده در سخنرانی‌های سیاسی و دینی است. این نظریه به‌ویژه در تحلیل سخنرانی‌های آیت‌الله خامنه‌ای مفید واقع شده است. تحلیل کنش‌های گفتاری ایشان از سه جنبه اصلی، شامل کنش‌های تحصیلی، کنایتی و کنش‌پذیری به دست آمده است که نشان‌دهنده لایه‌های پیچیده‌تری از استفاده آیات قرآن در سخنرانی‌ها هستند. استفاده از کنش‌های تحصیلی، به‌ویژه در بیان آیات و ترجمه آن‌ها به زبان مخاطبان، و همچنین کنش‌های کنایتی برای انتقال پیام‌های ضمنی و ترغیبی به مردم، از ابزارهای مؤثری هستند که آیت‌الله خامنه‌ای همواره از آن‌ها بهره می‌برد. این راهبردهای کلامی می‌تواند به‌طور مؤثر در راستای تحقق اهداف اجتماعی، سیاسی و دینی ایشان عمل کند.

۳. نتایج تحلیل استنادات قرآنی و پیام‌های اجتماعی و سیاسی

با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده، این پژوهش به‌طور واضح نشان داده است که آیت‌الله خامنه‌ای در سخنرانی‌های خود از استنادات قرآنی، به‌ویژه آیات سوره حشر، برای تقویت پیام‌های اجتماعی و دینی استفاده کرده است. این استنادات، ابزاری هستند که برای تأثیرگذاری بر نگرش‌ها و رفتارهای مخاطبان مورداستفاده قرار می‌گیرند.

در تحلیل آیات سوره حشر، می‌توان مشاهده کرد که استفاده از آیات مختلف این سوره در سخنرانی‌ها، به‌منظور تحقق اهداف مختلف اجتماعی، اخلاقی و سیاسی بوده است. به‌ویژه در شرایط بحرانی، آیت‌الله خامنه‌ای از این آیات همچون ابزاری برای ایجاد وحدت، تقویت هویت اسلامی و تشویق به مقاومت در برابر تهدیدات خارجی استفاده کرده است.

۴. پیشنهادهایی برای تحقیقات آینده

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که تحلیل‌های ترکیبی و استفاده از نظریه‌های زبانی، مانند نظریه کنش گفتاری، می‌تواند ابزاری مؤثر برای تحلیل سخنرانی‌های دینی و سیاسی باشد. این پژوهش پیشنهاد می‌کند که در تحقیقات آینده، به تحلیلی دقیق‌تر و وسیع‌تر از نقش آیات قرآن در سخنرانی‌های سیاسی و دینی پرداخته شود؛ به‌ویژه در زمینه‌های خاصی مانند

مدیریت بحران، تقویت وحدت و مقابله با تهدیدات خارجی. علاوه بر این، استفاده از این رویکرد در تحلیل متون دینی و سخنرانی‌های دیگر شخصیت‌های دینی، می‌تواند به درکی بهتر از راهبردهای ارتباطی در زمینه‌های سیاسی و اجتماعی کمک کند.

۵. پیشنهادهای کاربردی

روش کنش گفتاری می‌تواند در برنامه‌ریزی مخاطبان رهبر انقلاب برای تحقق دستورات و منویات ایشان بسیار کارآمد باشد. در ادامه به چند نکته اشاره می‌شود:

الف. توضیح و تبیین دقیق دستورات: رهبر انقلاب در سخنرانی‌ها و بیانات خود، از زبان و کنش‌های گفتاری مختلفی استفاده می‌کند تا دستورات و مطالبات خود را به وضوح بیان کنند. استفاده از روش کنش گفتاری به تحلیل دقیق این کنش‌ها و تبیین آن‌ها کمک می‌کند تا مخاطبان بتوانند به درک بهتری از دستورات برسند.

ب. ایجاد انگیزه و تقویت روحیه: رهبر انقلاب با استفاده از کنش‌های گفتاری می‌توانند انگیزه و روحیه مخاطبان را تقویت کنند. تحلیل کنش‌های گفتاری به شناسایی روش‌های مؤثر برای ایجاد انگیزه و تقویت روحیه کمک می‌کند و به مخاطبان اطمینان می‌دهد که دستورات مقام معظم رهبری، با هدف تحقق منویات ایشان است.

پ. توسعه راهبردهای ارتباطی: روش کنش گفتاری، به شناسایی الگوها و راهبردهای ارتباطی مؤثر در انتقال پیام‌ها و دستورات کمک می‌کند. این تحلیل‌ها به مخاطبان کمک می‌کند تا راهبردهایی مناسب برای انتقال پیام‌ها و دستورات رهبر انقلاب به دیگران ایجاد کنند.

ت. برنامه‌ریزی و اجرای اقدامات: با تحلیل کنش‌های گفتاری و دستورات مقام معظم رهبری، مخاطبان می‌توانند برنامه‌ریزی دقیق‌تری برای اجرای اقدامات و تأمین مطالبات ایشان انجام دهند. این روش به شناسایی مراحل و اقدامات لازم برای تحقق منویات رهبر انقلاب کمک می‌کند.

ث. ارتباط مؤثر با مخاطبان: روش کنش گفتاری، به شناسایی شیوه‌های مؤثر برای ارتباط با مخاطبان و جلب توجه آن‌ها کمک می‌کند. با تحلیل کنش‌های گفتاری رهبر انقلاب،

می‌توان شیوه‌هایی را برای جذب مخاطبان و جلب حمایت آنان از منویات ایشان شناسایی کرد.

ج. ایجاد تغییرات مثبت در جامعه: رهبر انقلاب از کنش‌های گفتاری برای ایجاد تغییرات مثبت در جامعه و تحقق اهداف و منویاتشان استفاده می‌کنند. با تحلیل این کنش‌ها، می‌توان راهکارهایی را برای ایجاد تغییرات مثبت در جامعه و تحقق اهداف ایشان پیدا کرد.

چ. تقویت همبستگی و وحدت: کنش‌های گفتاری رهبر انقلاب، می‌تواند به تقویت همبستگی و وحدت در جامعه کمک کند. تحلیل این کنش‌ها به شناسایی شیوه‌هایی برای تقویت همبستگی و وحدت در بین مخاطبان و جامعه کمک می‌کند.

ح. پیگیری مستمر دستورات و مطالبات: با استفاده از روش کنش گفتاری، می‌توان پیگیری مستمر دستورات و مطالبات رهبر انقلاب را تسهیل کرد. این روش به شناسایی مراحل و اقدامات لازم برای پیگیری و اجرای دستورات کمک می‌کند و به تحقق منویات ایشان سرعت می‌بخشد.

جمع‌بندی کلی

این مقاله با بررسی استنادات قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای، به ویژه آیات سوره حشر و استفاده از روش ترکیبی در تحلیل داده‌ها، به طور مؤثر توانسته است جنبه‌های مختلف ارتباطی و تأثیرات اجتماعی این سخنرانی‌ها را تحلیل کند. روش‌شناسی ترکیبی که شامل تحلیل‌های کمی و کیفی بود، باعث شد که پژوهش به طور جامع‌تری به بررسی اهداف گوینده و تأثیرات پیام‌های دینی و اجتماعی بپردازد. همچنین استفاده از نظریه کنش گفتاری به مثابه چارچوب نظری، این امکان را فراهم کرد تا بتوان به طور دقیق‌تری به بررسی نحوه استفاده آیت‌الله خامنه‌ای از آیات قرآن در سخنرانی‌های خود و تأثیرات آن بر مخاطبان پرداخته شود.

در مجموع، نتایج این پژوهش می‌تواند به منزله یک نقطه شروع برای تحقیقات بیشتر در زمینه استفاده راهبردی از متون دینی در سخنرانی‌های سیاسی و اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد.

کتابنامه

قرآن کریم.

بازرگان، عباس (۱۳۹۵). مقدمه بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته؛ رویکردهای متداول در علوم رفتاری. تهران: دیدار.

بیانات آیت الله خامنه‌ای، دسترسی در <https://farsi.khamenei.ir/>

جوادی آملی، مرتضی (۱۳۷۶). تفسیر سوره حشر. نشریه پاسدار اسلام، شماره ۱۸۳ و ۱۸۴
 حسنی، محمدحسین (۱۳۸۸). درآمدی به روش‌شناسی تلفیقی در پژوهش‌های میان‌رشته‌ای علوم اجتماعی. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۲ (۴)، ۱۳۷-۱۵۳.
 حکیم‌زاده، فرزاد، و عبدالملکی، جمال (۱۳۹۰). پروپوزال نویسی در مطالعات کیفی و ترکیبی. تهران، جامعه‌شناسان.

دست‌آموز، سعیده، و محمدی، محمدرضا (۱۳۹۵). بررسی تأثیر کنش‌های گفتاری غیرمستقیم با ساختار پرسشی بر روند گفت‌وگو از منظر زبان روسی. دوماهنامه جستارهای زبانی، ۷ ش ۱ (پیاپی ۲۹) فروردین و اردیبهشت،

سرل، جان آر (۱۳۸۷). افعال گفتاری؛ جستاری در فلسفه زبان. قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

صفوی، کوروش (۱۳۸۷). درآمدی بر معنی‌شناسی. تهران، سوره مهر.

عابدینی، جواد (۱۳۹۹). سرل و علوم انسانی؛ تحلیل فلسفی واقعیت اجتماعی از دیدگاه جان سرل و پیامدهای آن برای علوم انسانی. قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
 کرسول، جان، و کلارک، ویکی پلانو (۱۳۹۴). روش‌های پژوهش ترکیبی. (علیرضا کیامنش و جاوید سرایی، مترجمان). تهران، آبیژ.

محمدپور، احمد، صادقی، رسول، و رضایی، مهدی (۱۳۸۹). روش‌های تحقیق ترکیبی به‌عنوان سومین جنبش روش‌شناختی: مبانی نظری و اصول عملی. نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۱ (۳۸)، ۷۷-۱۰۰.

مکارم شیرازی، ناصر، و جمعی از فضلا (۱۳۸۶). برگزیده تفسیر نمونه. (احمدعلی بابایی، تنظیم‌کننده). تهران، دارالکتب اسلامیه.

نورگوا، نینا (۱۳۹۴). فرهنگ سبک‌شناسی. (احمدرضایی جمکرانی و مسعود فرهمندفر، مترجمان). تهران، مروارید.

یارمحمدی، لطف‌الله (۱۳۸۵). گفت‌مان‌شناسی رایج انتقادی. تهران، سمت.

Dirven, Rene & Verspoor, Marjolijn. (2004) Cognitive Exploration of Language and Linguistics.

Second Revised Edition, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Fotion, Nicholas. (2014) John Searle. Londen & New York: Taylor & Francis.

Green, Mitchell, (2020) Speech Acts. Stanford Encyclopedia of Philosophy:
<https://plato.stanford.edu/entries/speech-acts>.

Searl, john R. (1969). speech Acts: an Essay in the philosophy of language. Cambridge:
Cambridge university press.

Youle. George. (1996) pragmatics. New yourk: Oxford university press.